

Gunnar Ekström och Brandskatten

Gunnar Ekströms myntsamling var fantastisk, såväl till omfång som till skönhet. Den får också ses som väldokumenterad genom Bjarne Ahlströms genomarbetade auktionskataloger, supplerad med det index som 2006 publicerats genom Numismatiska klubben i Uppsala. Uppsalaskriften innehåller för övrigt en relativt djupgående beskrivning av hur Ekströms samling byggdes upp. Senast 2009 kompletterades denna svit genom Ahlström / Thomas Høilands katalog över sonen Tord Ekströms plåtmynt och medaljer, vilka samtliga härrörde från fadern.

Ingen kan säga något emot att samlingen var resultatet av en strävsam och nära nog halvsekel lång samlargärning, men man kan argumentera för om inte dess centralpunkt ändå utgjordes av samlingarna som Ekström förvärvade av Vogel och Brand.

Köpet av tysken H. Vogels samling 1926 var uppmärksammat redan i sin samtid. I en artikel¹ i Svenska dagbladet stod att läsa: *"En mängd rariteter åter till hemlandet efter århundradens irrfärder hos utländska samlare. Ett svenskt samlarförvärv som försatt numismatiker i extas."* Med tanke på innehållet i samlingen var utlåtandet inte någon större överdrift. Samlingen innehöll drygt 700 svenska mynt och medaljer, överlag i mycket goda kvaliteter. Bland de mest exklusiva kan nämnas Sturemarken 1512, Vasas silvergylle 1528, Daler 1534, Daler 1535 och Erik XIV:s dubbla kröningsdaler.

1921 sålde den svenske storsamlaren Israel Berghmans sin andra² samling till Jaqcue Schulman i Amsterdam. Schulman sålde den sedan vidare till amerikanaren Virgil Brand som inlemmade den i sin ofantliga samling³. Den Berghman-

ska delen innefattande bland annat R. Fryklövs, A. Lagermanns och L. E. Bruuns senare hälft. Försäljningen av mynten orsakade ett mäktigt buller inom SNF som menade att detta numismatiska kulturarv gått landet förlorat för all framtid. Samlingen bestod av mer än 2000 svenska mynt och innehöll allt från Oscar II:s kopparmynt till dukater med guld från såväl Östra Silfberget som Ädelfors. Två av de yppersta mynten var halvgyllen 1528 och Gustav II Adolf unika dubbeldaler från Augsburg 1632. Mynten från Brand kom senare att utgöra ungefär hälften av Ekströms samling.

De bortglömda breven

Så här långt har man bara kunnat ana de yttre konturerna av detta viktiga myntförvärv. Den främsta källan har hittills varit de noteringar som återfinns i B. Ahlströms auktionskataloger. Med undantag av en handfull mynt som köptes av *St. Louis Stamp & Coin Co* 1941 skedde köpet i två omgångar. Dels 1947-48 då några förnämliga köp skedde från *Capitol Coin Company*, dels 1950 då återstoden köptes genom Adolph Hess. Detaljerna har varit okända fram till nyligen, då Tord Ekström 2007 till Kungliga myntkabinettet donerade Gunnar Ekströms efterlämnade korrespondens med dessa två nämnda handlare. Förutom att kasta ljus på en av 1900-talets viktigaste myntförvärv ger korrespondensen också en bättre bild av Gunnar Ekström som samlare och människa.

Brevsamlingen innehåller 69 brev mellan Gunnar Ekström och Robert Friedberg (*Capitol Coin Company*) samt 66 brev mellan Ekström och Hermann Rosenberg (*Adolph Hess*). Därtill kommer kvittenser, telegram, tillstånd, myndighetsutlåtanden och andra dokument. Nedan har jag försökt återge händelseförloppet genom att presentera valda delar av korrespondensen. Citaten är oredigerade och språkfel har därmed lämnats orörda.

¹ Lundström 1928.

² Den första såldes 1913 till Sven Svensson.

³ Brand efterlämnade vid sin bortgång 1926 ca 360 000 mynt. Försäljningen av dem pågick ända in på 1980-talet.

Robert Friedberg

Robert Friedberg (1912-1963) grundade som nittonåring det New York-baserade företaget *Capitol Coin Company* 1931. Företaget växte snabbt och efter andra världskriget fanns man representerad över hela USA i fler än trettio varuhus. Tillsammans med de amerikanska handlarkollegorna Abe Kosoff och Hans Schulman⁴ hade han också en sidoverksamhet i *Coin Associates* vilka bland annat tillverkade myntliknande samlarmedaljer. Vid sidan av handel med mynt så gav Friedberg också ut flera böcker. Standardverken *Gold Coins of the World* och *Paper Money of the United States* ges alljämt ut.

I den första kontakten mellan Gunnar Ekström och Robert Friedberg hade Ekström genom Harry Glück mottagit deras lagerlista 68⁵. Listan var sensationell såtillvida att den innehöll flera spekta-

4. Hans Schulman var kusin med Jaque Schulman.

5. Se bild på Lagerlista 68 i Björk 2008, s. 86.

kulära toppmynt, däribland ½ gyllen 1528, daler 1534, ½ daler 1534 och ½ daler 1537. Givetvis förstod Ekström att mynten kom från Virgil Brands samling och han beställde totalt 34 mynt till en kostnad av 14 198.40 kr⁶.

6/3 1947

"From Mr H.Glück I received a copy of your price list No. 68 covering Swedish Coins and being interested in a lot of them I telegraphed to you on 4th of March: "If you allow ten percent discount order from your list 68 following numbers 1, 4, 5, 7, 11, 12, 13, 14..."

Avslutningsvis skrev Ekström i brevet:

"Will you be kind to send me your price lists in the future where Swedish Coins originating from the Virgil Brand collection appear."

6. Växelkursen var 3,60 kr/dollar

COINS OF ALL COUNTRIES AND PERIODS BOUGHT AND SOLD		CAPITOL COIN COMPANY		MEMBERS AND PERIODS BOUGHT AND SOLD	
Member A. N. A.		BOX 114, STEINWAY STATION LONG ISLAND CITY 1, N. Y.		Member Robert Friedberg, Prop. R.A. Steenwood 64884	
Date: March 15, 1947				SOLD TO: Mr. Gunnar Ekstrom Strandbacken, Aalsten Stockholm, Sweden	
TERMS: Cash		SHIPPED VIA: Registered Air Mail		- Page two -	
1	1528. 1/2 Silfvergyllden, Gustav I. King standing. EF	900	00	Charles XII. Brill. Unc.	35 00
4	1534. 1 Crown. King standing. EF	335	00	Charles XII. Brill. Unc.	27 50
7	1537. 1/2 Crown, Gustav I. VF	800	00	Frederick I. Unc.	42 50
11	1567. Broad 1/2 Mark, Eric XIV. Unc.	850	00	for Heese Cassel, Fred. Unc.	65 00
12	1569. 1 Mark, Eric XIV. VF	50	00	Adolph Frederick. Unc.	42 50
13	1575. 4 Ore, John III. Brill. Unc.	20	00		
14	1584. 1 Crown, John III. Unc.	10	00		
15	1590. 1 Mark, John III. EF	40	00		
16	1592. 2 Marks, John III. EF	12	00		
19	1600. 1/6 Crown, Charles IX. Unc.	65	00		
20	1602. 1603. 4 Ore, Charles IX as Regent. EF Each \$22.50	40	00		
27	1609. 6 Marks, Charles IX. EF	45	00		
28	1609. Crown of 6 Marks, Charles IX. Unc.	75	00		
32	1617. 1/2 Mark, Gustav Adolph. Unc.	50	00		
34	1632. Ducat of Erfurt, Gustav Adolph. VF	40	00		
37	1632. 4 Kreuzers, Gustav Adolph. EF	25	00		
50	1645. 1/2 Crown for Livonia, Christina. Unc.	13	00		
55	1654. 1/2 Ort for Pomerania, Christina. VF	90	00		
57	1661. 1/4 Crown for Pomerania, Charles XI. Unc.	48	50		
59	1664. Crown of 4 Marks, Charles XI. EF	50	00		
61	1666. Ducat, Charles XI. EF	52	50		
67	1670. Crown of 3 Marks, Charles XI. Unc.	87	50		
69	1671. 2 Marks of Reval, Charles XI. VF	45	00		
72	1674. 1 Crown for Pomerania, Charles XI. Brill. Unc.	52	50		
73	1675. 1 Crown for Pomerania, Charles XI. Brill. Unc.	125	00		
75	1685. Ducat, Charles XI. EF	125	00		
80	1707. 1 Crown, Charles XII. Unc.	75	00		
		40	00		

Charles XII. Brill. Unc.	35 00
Charles XII. Brill. Unc.	27 50
Frederick I. Unc.	42 50
for Heese Cassel, Fred. Unc.	65 00
Adolph Frederick. Unc.	42 50
Discount	\$ 4377 50
Postage and Insurance	\$ 437 75
	\$ 5799 75
	4 25
	\$ 5844 00

*Paid
Capitol Coin Co
by Robert Ludwig*

Bild 1. Kvitto från köpet ur Capitol Coin Company's lista 68. Notera "den gamla tidens matematik" där man först prutar bort 10 % för att sedan slå på 1 % för frakt.

Den 23/3 skrev Ekström ett brev och kommenterade leveransen som kommit fram och att det mesta var till belåtenhet. Han skrev också:

23/3 1947

"At last I want to assure you of my appreciation of the business made. I have been collecting Swedish coins during 27 years and have one of the finest private collections in this country, so you can imagine I was glad to receive those rare coins from you. My best thanks."

Dagarna efter detta mottog Ekström Lista 69 från vilken han också köpte ett antal mynt. I svaret från Capitol Coin Company skrev Robert Friedberg:

4/4 1947

"From time to time, I am invited to the bank vaults where the Brand collection is kept, and at such times I make large and extensive purchases there. These Swedish coins, as you no doubt know, all came from the Brand collection. As I remember, there is still a considerable amount of Swedish material available, but when I will be able to have some of these coins again, is quite impossible to tell as yet. However, you may rest assured that we will send you a list as soon as we have more coins. In view of your past purchases and of the cordial relations that have since developed, you may feel free to allow yourself a 10% discount on any coins ordered from our lists."

"At this time I wish to extend to you my own personal thanks for your orders, and for the great pleasure it has given me in meeting you through the mails."

Toppnumret i denna beställning får nog anses vara dubbeldukaten 1702 och Ekström svarade snart:

10/4 1947

"I know that the Brand collection should include the latter part (from 1633 to 1873) of the Bruun collection. But No.136, double ducat 1702 is not the Bruun piece. Do you know if there is still another specimen of this coin in the Brand collection? In such case I should like to buy that too. Have you perhaps got a list of the Brand Swedish coins and do you know if many are sold of them?"

"I am interested in the following coins if prices are not prohibitive:"

Efter detta skrev han en lång önskelista med mynt från Gustav Vasa och framåt. På en tidigare fråga från Friedman huruvida Ekström var intresserad av kopparmynt svarade Ekström att han naturligt-

Bild 2. Fredrik I, Riksdaler 1723. Även kallat "Krellmynt". Ett av de fina mynt som ingick i köpet från Capitol Coin Company's lista 68:85 (Ahl. 35:348). Foto: Gabriel Hildebrand

vis var det men att han trodde att de var billigare i Sverige. Den ständigt jagande Ekström skarvade dock i med en fråga om det fanns några sedlar från 1600- och 1700-talen. Två dagar senare skickade han också en komplettering med ytterligare mynt till sin desiderata.

De följande månaderna och året utvecklade de båda en lättäm och vänskaplig ton, utan att för den skull lägga ifrån sig titlarna. Korrespondensen var regelbunden och med den särskilda skärpa som bara uppstår mellan två personer som delar ett gemensamt intresse. Ekström köpte ett antal mindre iögonfallande mynt från både lista 70 och 71 men önskade hela tiden besked om eventuella nyheter kring Brandsamlingen. Ett annat frekvent diskussionsämne, i denna efterkrigstid, var det påtagliga problem som USA:s exportbestämmelser och Sveriges importregler orsakade, ett annat var Sveriges brist på dollar. I lätt frustrerad men hoppfull ton skrev Ekström:

15/8 1948

"In fact it is even troublesome for me not to know how soon I will be able to indemnify you. The dollars Sweden obtains from U.S.A. through our export is licensed in the first hand for paying food, oils etc.viz. necessary things. Of course sooner or later there will be a balance again and we can remit dollars. It is only the question how soon."

Flera brev behandlar detta och båda parter försökte finna kreativa lösningar på dessa problem. Ett sådant förslag var att Friedberg erbjöd Ekström ett fast inbytespris för amerikanska guldmynt. Det hela fick slutligen en praktisk lösning via en av Ekströms f.d. anställda, herr Fröderström som arbetade som fabriksrepresentant för *Cincinnati Milling and Grinding Machines Inc.* Denne hade sin lön utbetald i USA och betalade i Ekströms namn Capitol Coin Company via sin bank i Ohio. Fröderström befann sig regelbundet i Sverige och hans familj var bosatt på Lidingö. Ekström kunde därmed betala honom i svensk valuta genom överföringar till fru Fröderström. Dessvärre gjorde bristen på för Ekström intressant material att de bara utnyttjade denna abrovink två gånger.

I ett brev från november 1948 skrev Ekström en liten formulering om varför han var så intresserad av att få fler svenska mynt ur Brandsamlingen:

15/11 1948

"I am awfully glad to hear that you will send me other Swedish coins from the Brand collection when you get any. This collection belonged in its days to Mr. I Bergman, Stockholm; I have seen it⁷ many years ago, admired it and wished to own it, that is why I am so interested."

I januari 1949 skrev Ekström om hur han varit i kontakt med samlingen en gång tidigare. Han påminner också om de möjligheter till betalning han nu kan ordna via Fröderström:

10/1 1949

"In 1941 St. Louis Stamp & Coin Co., St Louis Mo., sent me some lists of hundreds of very rare Swedish coins from the Brand collection. Upon that time, during the war, there did not exist a parcel post exchange between our countries, and the coins could not be transmitted to Europe. I am not sure that they were sold in the States but probably returned to the owner. Do you know anything about that and if there still is left much of this Swedish coin collection unsold?"

If this is the case and if prices are not prohibitive I can arrange to send you in the same way as this time [...] 500 – 800 dollars each month."

Friedman svarade:

17/1 1949

"At this writing, I cannot promise you any more very rare Swedish coins. However, I do expect to have some more Swedish coins to send you within the next few weeks. If you find it convenient, you might make just one more remittance through that bank in Cincinnati. It does not appear from my knowledge at the present that our transactions will run into the thousands of dollars due to the scarcity of material."

With regard to the St. Louis Stamp and Coin Company, I understand that they closed their office on January 1st; although whether they are still equipped to do business, I do not know. I do know that practically all the Swedish gold coins were sold to one collector in New York State. There must no doubt be a lot more Swedish silver left with the Brand family, but only time and patience will bring them to light."

15/4 1949

"At this writing, we have received not a single Swedish coin that could possibly interest you, and that is why you have not heard from me. [...] I simply have been unable to get any answer with regards to doing business with the owners of the Brand collection. Believe me, it is quite difficult."

4/10 1949

"You are no sorer than I am over the fact that I have been unable to offer you any more Swedish coins. At the present time, I believe that there are little, if any, important Swedish coins still left in that Brand collection."

I slutet av november avslutade Ekström sitt konto hos Friedberg och inestående tillgodohavande skickades till Genève där Ekströms son Tord befann sig i tjänsten:

28/11 1949

"There is an auction in Basel, Switzerland, on dec. 8th, where there also are a few Swedish coins, and I have a claim with you of dollars 609,87 I would ask you to do me a favor to buy a check in Swiss francs for that amount in favor of my son M Tord Ekström and send it to his address [...] Geneva"

Detta brev kan sägas avsluta korrespondensen mellan Friedberg och Ekström. Friedberg förekommer heller inte efter detta datum i de proveniensianteckningar som återges i Ahlströms auk-

7. En öppen fråga är när Ekström kunde haft chansen att se Berghmans mynt. Ekström började ju samla mynt samma år som Berghman sålde sin samling.

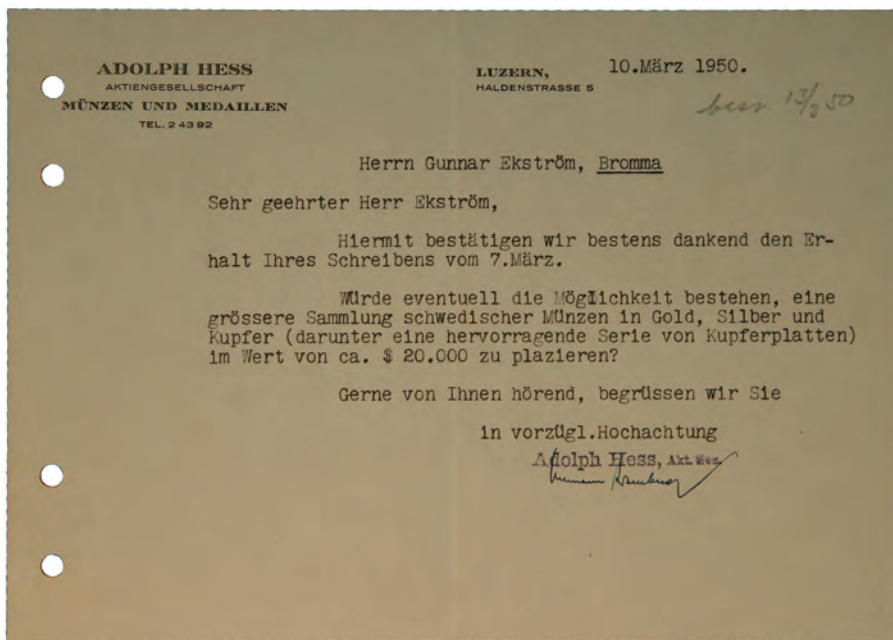

Bild 3. Brev från Hermann Rosenberg till Gunnar Ekström, daterat 10. März 1950. "Würde eventuell die Möglichkeit bestehen..."

tionskataloger. Man kan således på goda grunder förmoda att dialogen och handeln dem emellan avstannade. Å andra sidan dröjde det inte mer än tre veckor förrän Ekström vann en ny viktig kontakt – den kunnige mynthandlaren Hermann Rosenberg.

Hermann Rosenberg

Den namnkunniga mynthandeln Adolph Hess bildades i Frankfurt am Main i början på 1870-talet. För den svenska myntpubliken är de kanske mest kända för försäljningen av L. E. Bruuns samling 1914, vars andra del, genom förvärvet av Israel Berghman 1918, ingick i Brandsamlingen. Som en direkt konsekvens av att *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* tog regeringsmakten i Tyskland 1933, beslutade företags ägare, Hermann Feith, att flytta delar av verksamheten till Schweiz. Valet av stad föll på Luzern och all judisk personal kunde stationeras där. Man flyttade även med stora delar av företags numismatiska litteratur. Denna nystartade del av företaget sköttes av Hermann Rosenberg (1896-1970) vilken fick ansvar för antika och "utländska" mynt. Den tyska delen, under ledning av Busso Peus and Paul Rothenbacher, ägnade sig i huvudsak åt medeltida och moderna tyska mynt. Småningom delades företaget, vilket innebar att de två verksamheterna

sköttes helt fristående från varandra. Rosenbergs schweiziska rörelse fanns kvar till 1989 medan det tyska bolaget fortfarande är höggradigt aktivt, men sedan 1940 under namnet Dr. Busso Peus & Co⁸.

Första brevet mellan Hermann Rosenberg och Ekström är daterat 19/12 1949 och innehåller ett erbjudande om åtta svenska guldmynt. Från denna lista köpte han omedelbart en 6 mark 1610 och strax efter årsskiftet några dukater från Kristina och Karl XI. Handeln fortsatte under februari och mars med förvärv av en tredukat 1643 samt en örtug 1512. All betalning skedde i amerikanska dollar till banken Credit Suisse i New York. Utifrån handskrivna anteckningar från Ekström kan man anta att han avyttrade amerikanska obligationer för att finansiera köpen.

Så en dag i mars 1950 kom en fråga från Rosenberg, som säkerligen fångade den svenske storsamlarens intresse:

10/3 1950

"Würde eventuell die Möglichkeit bestehen, eine grössere Sammlung schwedischer Münzen in Gold, Silber und Kupfer (darunter eine hervorragende Serie von Kupferplatten) im Wert von ca. \$ 20.000 zu plazieren?"

⁸ Anledningen till att det tyska Adolph Hess bytte namn var att nazisterna detta år införde en lag som förbjöd företagsnamn med judiskt ursprung.

Ekström var intresserad men svarade att han var tveksam till om myndigheterna skulle komma att utfärda de tillstånd som behövdes. Han frågade också om Rosenberg kunde berätta något mer om samlingen, bland annat om plåtmynten var desamma som var utbudna halvåret tidigare och om det fanns någon förteckning över samlingen. Noterbart är också att Ekström i detta tidiga skede inte visste vilken Sverigesamling som nu utbjuds:

13/3 1950

“In Antwort auf Ihren Brief von 10.ds. teile ich Ihnen mit, dass beim Kauf von infragestehender, grosser Sammlung schwedischer Münzen ein Einfuhr- und Valutaerlaubniss erhalten werden müsste, und ich zweifle sehr, dass solche unter bestehende Valutaverhältnisse in Schweden bewilligt werden würde. Doch könnte man ja immer einen Versuch machen. Es kommt viel darauf an, ob der Preis hoch oder vorteilhaft ist, ferner ob die Erhaltung der Stücke vorzüglich oder weniger gut ist, das heisst ob die Erwerbung für das Land angelegen zu betrachten ist.[...]Kann es sein, dass es sich um Victor Emanuels⁹ schwedische Sammlung rührt?“

Ekström avslutade pragmatiskt med att man kunde skicka medeltidsmynten separat, *“vilka är lätta och små att sända“*:

“Ein Ausweg ist, dass die Sammlung nicht als ein einziges Objekt behandelt wird, d.h. dass Sie mir die Mittelalter-Münze separat anbieten, welche ja leicht und klein sind.“

Rosenberg svarade med vändande post att samlingen härstammade från Amerika och att kopparmynten var desamma som utbudits halvåret tidigare. Ekström fick också en lista på samlingens guldmynt (vilken två dagar senare kompletteras med en lista över samlingens bättre silvermynt) och en kommentar om att det förekom mynt som härstammade från Bruun. Värt att notera är också att Rosenberg skrev att han säljer samlingen på uppdrag av ägaren:

18/3 1950

“[...] teilen wir Ihnen mit, dass die Sammlung aus amerikanischem Besitz stammt. Die Kupferplatten sind die gleichen, deren Liste Sie bereits gesehen haben. [...] Da wir die Sammlung im Auftrag der Besitzer verkaufen müssen und daher auch mit an-

deren Interessenten verhandeln, wäre es vielleicht zweckmässig, wenn Sie das Objekt hier besichtigen lassen könnten.“

Med denna information visste Ekström naturligtvis att det inte rörde sig om något annat än Brandsamlingen. Med tanke på hans tidigare kontakter med *St. Louis Stamp and Coin Company* och *Capitol Coin Company*, där Brandskatten bägge gånger glidit honom ur händerna, är det inte omöjligt att han tänkte att detta var tredje gången giltigt. Med tanke på att breven mellan Sverige och Schweiz tog ett par dagar att befordras, svarade han Rosenberg utan längre betänketid:

22/3 1950

“Diese Brand-Sammlung kenne ich. Sie wurde mir 1941 von einem Münzhändler in St.Louis, Ind. angeboten. Kurz danach wurde das Postverkehr mit U.S.A. während des Krieges unterbrochen und Geschäfte unmöglich gemacht. Können Sie mir die Gold-abteilung dieser Sammlung laut der gesandten Liste verkaufen und zu welchen Preise?“

Ekström bad att få återkomma angående silvermynten. I början av april påbörjar Ekström förhandlingarna genom att svara Rosenberg:

3/4 1950

“Ich bestätige den Empfang Ihren Briefes vom 25. März¹⁰ und muss Ihnen mitteilen, dass ich unter obwaltende Verhältnisse nicht die gesamte Brand-Sammlung kaufen kann. Obschon ich wirklich sehr interessiert bin, muss ich sagen, dass die Zeit nicht dazu geeignet ist, eine se grosse Sammlung nach Schweden zu verkaufen, und zwar weil der Dollar und auch Schweizer Franken jetzt über 40% teurer sind als früher. Die einzelnen Stücke kommen dadurch viel höher in Preis zu stehen, als man gewöhnt ist, hier zu bezahlen.“

Ekström gav sig sedan in i ett resonemang om hur växelkursen utvecklats under det senaste halvåret och hur denna rimligtvis borde påverka myntsamlingens prissättning. Han fortsatte i samma brev:

“Eigentlich brauchte ich nicht notwendig mehr als 38 Stück der Goldmünzen zu kaufen, ins Besonderen die Ausbeutedukaten, und 19 Stück der spezifizierten, seltenen Silbermünzen, und Sie verstehen daher um so mehr meine Einstellungen.“

⁹. Möjigen syftandes på den italienske kungen Victor Emanuel III (1869-1947).

¹⁰. Brevet från den 25/3 tycks ha förkommit.

Rosenberg väntade drygt en vecka innan han svarade att det nu öppnats en möjlighet att sänka den totala köpeskillingen genom att undanta plåtmynten från försäljningen. Han godtog inte Ekströms valutadiskussion men föreslog att det kanske kunde finnas alternativa sätt att lösa finansieringen.

14/4 1950

“Nun ist es uns möglich, die Serie der Kupferplatten separat zu verkaufen. Infolgedessen könnten wir Ihnen die restlichen Serien mit \$ 16.000 überlassen. Wir glauben, dass es sich lohnen würde, die Angelegenheit noch einmal zu überprüfen, handelt es sich doch wirklich um ein besonderes Objekt in meist vorzüglicher Erhaltung. Vielleicht gelingt es Ihnen auch, ein Konsortium zur Uebernahme zu bilden. In erster Linie sollte doch eine so schöne Sammlung für Schweden gesichert werden können.”

Under de närmaste veckorna mottog Ekström mer information om mynten som ingick i samlingen. Han hade också några detaljfrågor om ett mindre antal silvermynt. Rosenberg meddelade att av de 16 000 dollar som samlingen erbjudits för, stod guldmynten för 9 000 dollar och silver- och kopparmynten¹¹ för 7 000 dollar. Det är uppenbart att Ekström i första hand var intresserad av guldmynten samt ett mindre antal rara silvermynt. Han upprepade återigen sin fundering om det inte var möjligt att köpa delar av samlingen. Möjligen började Rosenberg mjukna något men svarar i samma linje som tidigare:

25/4 1950

“[...]Eine Separierung dürfte schwer vorzunehmen sein.[...]”

Ekström svarade då med ett skarpt bud. Notera också att han nämnde att han “tack vare goda förbindelser” tror sig kunna komma få ett införsel-tillstånd:

3/5 1950

“Ich bekenne mich zum Empfang Ihres Briefes vom 1.ds. und teile Ihnen mit, dass ich jetzt einen Preisüberschlag über die Brand-Sammlung gemacht habe. Der Preis von \$16.000 für Gold und Silber ist doch zu hoch um ein Geschäft zu ermöglichen. Wenn Sie jedoch einen Nachlass von 17% und Lieferung franko hier, auswirken können, würde ich Käufer sein.

^{11.} Exklusive plåtmynten som alltså värderats till 4 000 dollar

Bild 4. Gunnar Ekström. Fotot taget i Tyskland av H. Noack, sannolikt någon gång i början av 1930-talet.

In der Zwischenzeit habe ich auch mit den Behörden Unterredungen gehabt betreffs Einfuhrerlaubniss, und, Dank guter Verbindung, scheint es als könnte ich Genehmigung erhalten.“

Rosenberg svarade att han talat med ägaren till mynten och att han inte fullt ut kunde möta Ekströms krav på 17 % prissänkning:

20/5 1950

“[...] Ihnen nach nochmaliger Rücksprache mit dem Besitzer mit, dass wir die Brand-Sammlung nicht unter \$ 14.500 abgeben können. Das ist der äusserste Preis. [...] nach unserer Ansicht ist die Sammlung zu diesem Preis bestimmt nicht zu teuer. Im Ganzen handelt es sich um ca. 130 Goldmünzen und etwa 1830 Silber und Kupfermünzen. Die Kupferplatten sind, wie bereits gesagt, verkauft¹². Da wir noch andere Reflektanten haben, die auf eine Antwort warten, bitten wir Sie uns baldmöglichst Bescheid zukommen zu lassen.“

Huruvida den sista meningen är en ren förhandlingsformulering eller om Rosenberg verklig

^{12.} Att plåtmynten redan skulle varit sålda dementades den 12/6.

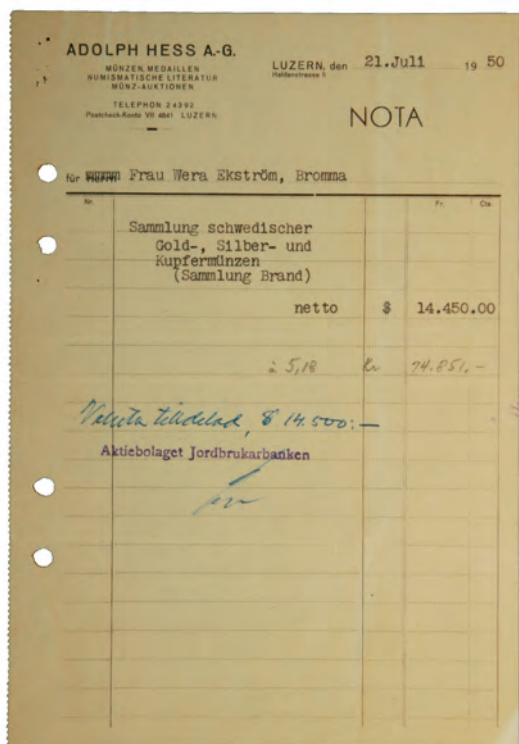

Bild 5. Faktura utställd på Frau Wera Ekström.

hade fler skarpa affärssamtal som går inte att utläsa i det för den här artikeln aktuella källmaterialet.

Den närmast följande månaden ägnades åt förhandlingar, praktikaliteter och täta kontakter. Ekström skrev att han alltså tyckte priset på 14 500 dollar är för högt. Han saknade en detaljerad lista på de återstående, mindre spektakulära, 1440 silver- och kopparmynten. En intressant detalj är att Ekström ville ha fakturan utställd på sin fru¹³.

13. Den 10:e januari 1939 möttes Tord och Gunnar Ekström i Stockholms Rådhusrätts avdelning för familjerättsmål angående nivån på underhållet till Tord, son till Gunnar i dennes första äktenskap. Av rättsprotokollet framgår att Gunnar lät sälja sin myntsamling på stadsauktion i början av 1930-talet. Klubban föll till det facila priset av 2600 kronor och köparen uppges ha varit en kontorist som tillhållits pengar av Gunnar Ekström själv. Samlingen överläts till Ekströms nya fru, för övrigt yngre kusin till den förra, för att "svaranden [Gunnar Ekström] såg sig nödsakad att freda sina tillgångar från kärandens [Tord Ekström] moders sida." Enligt uppgift lades myntsamlingen i ett myntskåp som slogs in i ett brunt omslagspapper och utbjöds som ett utrop. Denna uppgift är dock obekräftad.

4/6 1950

"Die Faktura bitte ich auf Frau Wera Ekström, Stockholm, auszustellen."

Ekström ville gärna titta på mynten innan han bestämde sig. Rosenberg svarade att det inte var möjligt att skicka mynten till Sverige men att Ekström var välkommen att komma till Schweiz och besikta samlingen där:

12/6 1950

"Eine Ansichtssendung können wir leider nicht machen, da die Erbinnen Brand uns ausdrücklich angewiesen haben, ins Ausland nur gegen festen Verkauf zu liefern."

Efter en vecka bestämde sig Ekström att "lita på Rosenbergs omdöme" och meddelade att han köper samlingen. Ekström förklarade också att han tyckte att kvalitetssättningen inte längre var lika strikt som tidigare, ett diskussionsämne som är lika aktuellt idag som då:

21/6 1950

"Ich empfang Ihr Schreiben vom 12.juni und bedauere dass die Erbinnen so wenig entgegenkommend sind, habe mich doch entschlossen auf Sie und Ihre Beurteilung zu verlassen und kaufe die Sammlung auf feste Rechnung.

Die Ursache warum ich die Münzen so gerne vorerst besichtigen wollte, ist dass die Bezeichnungen für Erhaltungsgrade in den letzten Jahren nicht mehr so streng sind wie früher"

Under juli månad diskuteras de praktiska detaljerna kring affären. En viktig sådan var de stränga dokumentationskrav som rådde vid tiden. Som exempel kan nämnas att Ekström för att få valuta tilldelad var tvungen att inkomma med en specificerad inköpsanmälan, importlicens, införseldeklaration samt fakturan till transaktionen som utbetalningen avsåg. Dessa dokument krävde i sin tur annan understödande dokumentation för att utfärdas (Jfr. bild 6). För att få exportera guldmynten behövde Rosenberg å sin sida ett tillstånd som utfärdades av Schweiz nationalbank. En annan detalj som noggrant planerades var på vilket sätt mynten skulle överlämnas. Det slutade med att samlingen, som innehöll 130 guldmynt (varav några egentligen medaljer) samt ca 1830 silver- och kopparmynt, i huvudsak skickades i nio mindre lådor¹⁴ via flyg.

14. Jfr. tyskans "Kistchen".

Bromma, den 24 april 1950.

Statens Handels- & Industrikommission,
Stockholm.

Under hänvisning till bifogade ansökningar om importlicens för en samling svenska guld-, silver- och kopparmynt ber jag få anföra följande:

Under de två första årtiondena av nittonhundratalet var en grosshandlare B. en ivrig samlare av gamla svenska mynt och gick så långt att han så småningom uppköpte ett flertal av andra framstående samlares hela samlingar. Han fick därigenom den dåtida förnämsta privata myntsamlingen i Sverige.

Emellertid fick nämnda herre under krisen efter första världskriget penningvärigheter och sålde 1921 hela samlingen genom en mynthandlare i Amsterdam till bryggerägaren Virgil Brand i Chicago. Denne Brand var ungersk och dog omkring 1940, varefter hans förmögenhet genom arv övergick till hans trevne bröder i U.S.A. Den svenska myntsamlingen överlämnades till försäljning åt en mynthandlare Johnson i St. Louis, Ind. och jag hade 1941 specificerat anbud från denne. Så uphölls emellertid post- och ångbåtsförbindelsen med U.S.A. och affär emintetgjordes. En mindre del mynt har under mellantiden sålts.

Nyligen har samlingen av Egaren överlämnats till Adolph Hess Aktiengesellschaft i Luzern, Schweiz, för försäljning, och jag bifogar denna firmas anbud.

Beträffande vikten av att återfå denna samling mynt till landet hänvisar jag till Förste Antikvarien vid Kgl. Myntkabinettet, N.-A. Rasmussen, Stockholm.

Högaktningfullt

Bild 6. Ur Ekströms ansökan om importlicens – ett exempel på en av de många underliggande handlingar som krävdes av bank och myndigheterna.

Hur gör vi med medaljerna?

Ekström mottog också en handfull guldmedaljer via brev och korrespondensen under juli ägnades i stort sett åt just dessa. Denna livliga och intressanta dialog startade i det brev där Rosenberg tackade för beställningen. Alltså vid den tidpunkt då Ekström just bestämt sig och Rosenberg skickar orderbekräftelsen:

1/7 1950

“Wie verhält es sich mit den Medaillen? Man sollte sie vielleicht unter die Münzen einreihen, da Sie sonst Zollschwierigkeiten haben könnten.”

Ekström svarade att han inte var medveten om att det förekom medaljer i samlingen:

3/7 1950

“Ich bekenne mich zum Empfang Ihres Briefes vom 1.ds. und verstehe daraus, dass die schwedische Münzensammlung wahrscheinlich eine ziemlich grosse Anzahl Medaillen enthalten muss, was ich früher nicht wusste (Ich sammle nicht Medaillen).”

Rosenberg svarade att det bara rör sig om ett fåtal medaljer och att de kunde behålla dem om Ekström så önskade:

5/7 1950

“Medaillen befinden sich nur wenige in der Sammlung. Wenn Sie damit einverstanden sind, könnten wir diese ja zurückbehalten.”

Ekström svarade att han vill ha medaljerna och att de skulle skickas tillsammans med mynten¹⁵. Rosenberg svarade då med förståelse för *“de svårigheter importen skulle medföra”* och att han var beredd att reducera köpeskillingen med 500¹⁶ dollar för medaljerna vars sammanlagda vikt var 385g.

10/7 1950

“Unter den Goldmünzen befinden sich 4 Goldmedaillen¹⁷ im Gewicht von zusammen 385 g. Falls Sie glauben, dass diese bei der Einfuhr Schwierig-

¹⁵. Som ett litet bidrag till den personhistoriska teckningen kan nämnas att Ekström i ett brev (1950-07-07) skriver att han kommer att bege sig ut på en jakt- och fiskeres: [ ]*Auf dem Lande werde ich fischen und jagen und mich nicht mit Numismatik beschäftigen.*[ ]

¹⁶. Vid denna tidpunkt hade USA fortfarande en fast växelkurs för guld. Den var 35 dollar/uns eller 1,125 dollar/gram. Detta bud var alltså endast strax över metallvärdet.

¹⁷. Rosenberg skriver den 16/7 att det rör sig om fem guldmedaljer.

keiten machen, können wir sie auch weglassen. Wir würden dann den Wert der Goldmünzen um 500 \$ reduzieren.”

Innan Ekström hann svara på detta erbjudande meddelade Rosenberg att samlingen hade skickats och att medaljerna hade undantagits mot en prisreduktion. Han påtalar ånyo att det annars säkert hade blivit svårigheter med importen:

16/7 1950

“Fünf Medaillen haben wir weggelassen, da es damit sicher Schwierigkeiten gehabt hätte. Der Preis für das ganze Lot ermässigt sich dadurch auf \$ 14.000.”

Som svar på detta skrev Ekström, med övertygande argumentation, att han ville ha medaljerna och att han inte kunde förstå vilka problem införseln av dem skulle kunna ge upphov till:

19/7 1950

“In Ihrem Schreiben vom 16.ds. nennen Sie[...] In Antwort darauf bitte ich nur die Goldmedaillen mitzusenden. Ich habe wie bekannt sämtliche Goldmünzen und Goldmedaillen von Ihnen bestellt, ich habe sowohl Einfuhrbewilligung als Bezahlungsgenehmigung erhalten, die Medaillen sind von schwedischem Ursprung, folgentlich zollfrei, und ich verstehe nicht was ich für Schwierigkeiten haben könnte.”

Rosenberg svarade att han inte tagit med medaljerna eftersom Ekström sagt sig vara ointresserad av sådana, men att han nu skickar fyra av dem. En *“liten”* medalj om sex dukaters vikt över Lovisa Ulrika ville han gärna behålla för att glädja en annan kund. I en handskriven kommentar erbjuder Rosenberg vidare att Ekström för denna medalj skulle få en kompensation på 50 dollar.

21/7 1950

“Die Medaillen hatten wir weggelassen, da Sie erklärten, dass Sie daran kein Interesse haben. Wir senden Ihnen aber nun die vier Goldmedaillen in 4 separaten Briefen. Eine kleine Goldmedaille auf Luise Ulrike möchten wir Sie bitten uns zu überlassen da wir gerne damit einem Klienten eine Freude machen wollen. Sie wiegt 6 Dukaten. Es würde uns freuen, wenn Sie mit der gesamten Sammlung zufrieden sind.”

Den sista juli svarade Ekström att han mottagit samlingen. Angående Lovisa Ulrika-medaljen skrev han koncist att han ovillkorligen vill ha även den:

Bild 7. Konungens nya regeringsform 1772, en av de fem guldmedaljer som diskuterades i affärens slutskede. Den såldes på Ahlströms auktion 35 som utrop 497. De övriga guldmedaljerna var sannolikt Ahl. 35:492, Ahl. 35:493 och Ahl. 35:495. Möjligen kan medaljen över Lovisa Ulrika vara utrop Ahl. 35:494. Foto: Gabriel Hildebrand.

31/7 1950

"Ich bestätigte [...] dass ich

1. die Luftfrachtsendung von 21 Kg. Kupfermünzen
2. die per Luftpost gesandten Silbermünzen
3. 4 Briefe mit 4 Goldmedaillien und
4. die per Luftpost gesandten Goldmünzen

erhalten habe.[...]

[...]Betreffs der Luise Ulrike Medaille bedaure ich, sie nicht abstehen zu können. Das Königl. Münzkabinet will dieses Stück unwillkürlich hier im Lande haben."

Bild 8. Maskinaktiebolaget Gunnar Ekströms logotyp.

Affären avslutades formellt i början på augusti:

2/8 1950

Wir bedauern, dass Sie uns die Medaille der Luise Ulrike nicht überlassen wollen, zumal Sie ja keine Medaillen sammeln.

Um die Sache nicht zu komplizieren, senden wir Ihnen jedoch einliegend die Medaille und gewärtigen gerne die Ueberweisung von \$ 14.500¹⁸ auf unser Konto beim : Credit Suisse [...] USA.

Slutkommentar

Ekström hade de ekonomiska medel som krävdes för att göra stora inköp. Sin finansiella ställning hade han vunnit genom framgångsrika affärer inom verkstadsindustrin¹⁹ till vilken han levererade verktygsmaskiner såsom svarvar, fräsar och pellarbormaskiner. Denna verksamhet inkluderade betydande utlandshandel och genom denna fick han nyttiga kontakter inom myndighetssverige. Han var också väl förtrogen med internationella banktransaktioner och van att kommunicera på såväl engelska som tyska. Frågan är om inte dessa erfarenheter och bekantskaper var väl så viktiga när det kom till bärgandet av den legendariska Brandskatten.

^{18.} Växelkursen var 5,18 kr/dollar.

^{19.} Enligt Tord Ekström uppstod den verkliga förmögenheten genom valutahandel, en uppgift som inte är orimlig men som idag torde vara svår, om ens möjlig, att verifiera.

Litteratur

- B. Ahlström mynthatandel, *Auktionskataloger 8, 11, 12, 14, 18, 26 och 35*, Stockholm 1975 – 1987.
- B. Ahlström myntauktioner, *Auktionskatalog 22*, Stockholm 1980.
- Ahlström / Thomas Høiland myntauktioner, *Tord Ekström*, København 2009.
- Björk, Jan-Olof, Ett kvarter numismatisk litteratur, ur Elfver, Frédéric (Red.) *Noga utvalt – betydande enskilda numismatiska bok- och manuskriptsamlingar i nutida Sverige*, Stockholm 2008.
- Grierson, P. R. & Blackburn, M, *Medieval European Coinage: Volume 1, The Early Middle Ages (5th-10th Centuries)*, s. 411, Cambridge University Press 2007.
- Hamburger Leo, *Sammlung Vogel, Abteilung 6a, Schweden*, Frankfurt a. M., 1926.
- Lundström, Carl, Sällsynta svenska mynt: *Svenska Dagbladet*, 22/1 1928.
- Saxon, Wolfgang, Jack Friedberg, 83, Authority On Coins Who Headed Company: *The New York Times*, 1998-07-13.
- The Numismatic Bibliomania Society, On Schulman and the U. N. Pattern Coin: *The E-Sylum: Volume 8:2005* (Elektroniskt nyhetsbrev).
- Wijk, Magnus, *Index över Gunnar Ekströms samling såld genom B. Ahlström mynthatandels auktioner 1975-1987*, Uppsala 2006.

Opublicerade källor

- ATA / KMK Dnr: 710-687-2007.
- Protokoll från Stockholms Rådhusrätt 10/1 1939, n:o 1545/1938.
- Intervju med Tord Ekström av Magnus Wijk, Frédéric Elfver och Anders Frösell, under vilken också donationen av de brev som utgör grunden för denna artikel gjordes, Stockholm 2007-05-30.

Internet

- <http://www.bussopeus.de>
<http://www.coinbooks.org/esylum>
<http://www.neilsberman.com/schulman.htm>

Illustrationer

Alla bilder av författaren om inte annat angivits.

Summary

Gunnar Ekström had one of the finest Swedish coin collections ever brought together by a private person. About half of it, ca 2000 coins, originated from the famous American Virgil Brand. The first contact was with St. Louis Stamp & Coin Co in 1941 but only a handful pieces were bought before the postal services with Europe were shut down due to the war. More promising was the contact with Robert Friedman at Capitol Coin Company in New York. Ekström made many important acquisitions during 1947-48. Finally, in 1950, the major part was obtained through Hermann Rosenberg at Adolph Hess in Switzerland.

Thanks to a donation to the Royal Coin Cabinet by Ekström's son Tord, a vast correspondence with Friedman and Rosenberg has been made available. This article retells the course of events during these four exciting years.

The author also suggests that Ekström's experience and contacts from decades of international trading may have played a decisive role when rescuing the Brand treasure.